

elkkwartaal

uitgegeven door de Evangelisch-Lutherse Synode | jaargang 9, nr. 2 | mei 2009

Extra editie: vijf jaar Protestantse Kerk
Afscheid presidente Ilona Fritz
Luthers en/of protestants?

elkkwartaal verschijnt vier keer per jaar en wordt gratis toegezonden aan degenen, die ingeschreven staan in het register van evangelisch-lutherse leden in de Protestantse Kerk in Nederland. Overname van artikelen is toegestaan, mits vermeld wordt uit welk nummer van elkkwartaal deze afkomstig zijn.

Redactie

A.T.P. Bouwman (hoofdred.),
D. Bohlken (voorz.), A. Evenhuis
T. J. Everaarts-Bilyam (secr.),
E. de Fouw, D. Leker,
M. M. B. van der Meij-Seinstra.

Redactieadres

Mw. Praxedis Bouwman
Ruitenborghstraat 37
7721 BB Dalfsen
e-mail:
praxedisbouwman@praxedisproducties.nl

Kopij volgend nummer

Inleveren bij de redactie voor
3 juni 2009.

Adreswijzigingen of klachten over bezorging

Als u lid bent van een evangelisch-lutherse gemeente: bij uw kerkenraad.
Als u alleen bent ingeschreven in het landelijke lutherse ledenbestand óf als u geen lutheraan bent: Synodesecretariaat, Postbus 8399, 3503 RJ Utrecht, e-mail: synodesecretariaat@pkn.nl. Vermeld er alstublieft duidelijk bij dat het om het blad Elkkwartaal gaat.

Website

Dit nummer en vorige nummers Elkkwartaal zijn te raadplegen op www.pkn.nl. Klik vanaf de homepage linksboven op Tijdschriften en daarna op Elkkwartaal. Download daar de aflevering die u zien wilt.

Productie

Afdeling Communicatie en Fondsenwerving Protestantse Kerk in Nederland.

Grafische verzorging

Koninklijke BDU Grafisch Bedrijf Barneveld.

Bij de voorplaat

Vijf jaar Protestantse Kerk in Nederland... Elkkwartaal trakteert op een lustrumtaart, symbolisch gefotografeerd in de Utrechtse Domkerk waar het besluit van de hervormde, gereformeerde en lutherse synodes tot vereniging op 12 december 2003 werd gevierd. De fusie zelf was vanaf 1 mei 2004 officieel een feit. (foto: Freek Visser)

De Protestantse Kerk in Nederland bestaat vijf jaar! Het eerste lustrum. De oorspronkelijke betekenis van lustrum stamt van de Romeinen die eens in de vijf jaar een zoenoffer brachten als herinnering aan de bevrijding van het Romeinse volk. Het offer werd gebracht ná de vijfjaarlijkse volkstelling door de censor. De offers gingen naar Mars, met als doel zuivering van het volk en hernieuwing van de onderlinge band. In de redactie van Elkkwartaal zitten noch Romeinen, noch censoren, maar wel redacteurs die vijf jaar Protestantse Kerk de moeite waard vonden voor een blik in het verleden en meerdere blikken in de toekomst. Grote gemene deler van de mensen die uit allerlei windhoeken aan het woord komen is de roep om het geloofsgesprek tussen in deze unieke vereniging samengebonden gereformeerden en lutheranen. Sommigen van 'buiten' leggen de vraag neer, in dit geval bij

de lutheranen, om de contacten van oudsher niet te vergeten.

Tot slot vindt u in deze extra Elkkwartaal een afscheidsinterview met Ilona Fritz. Half mei leidt zij de laatste synodevergadering als president. Haar presidentschap beslaat in tijd de aanloop van de vereniging en dit eerste lustrum.

Voor iedereen binnen en buiten de Protestantse Kerk in Nederland poogt de redactie een inzicht, dat niet uitputtend is, te geven in het 'PKN-gevoel' van de geportretteerden.

Praxedis Bouwman

Inhoud

Meditatie	3
Gaande lutherse presidente wenst de Protestantse Kerk inhoudelijke strijdcultuur	4
Gerrit Immink: Hoe Luthers is de Protestantse Theologische Universiteit?	7
Ishmael Noko over de Protestantse Kerk	8
Regiokader: Jacqueline Lauristen (ELG Tiel)	8
'Luthers gezien' draagt bij aan ontmoeting lutheranen en gereformeerden	9
Regiokader: Klazien Laansma (ELG Heusden)	9
Dirk Strasser en Mary Janssen van Raay: Invulling Protestantse Kerk was na fusie 'blanco cheque'	10
Synodepreses De Fijter: In stilte dienend... en op wacht	11
Markus Matthias: Luthers theologie: relevant of achterhaald?	12
Hans Janssen: Lutherse kerkmuziek draagt bij aan verbondenheid	13
Regiokader: Janna ten Hoeve-Kamp (Prot. Gem. Bodegraven)	13
Samenstelling evangelisch-lutherse synode	14
Jan-Gerd Heetderks: Mantra	14
Ries de Weerd: Laat je horen in een pluriforme kerk	15
Regiokader: Wil Vree (Prot. Gem. Weesp en Driemond)	15
Karin Bonfrere-Dorge: In rooms-katholiek Limburg heerst niet zo'n 'PKN-gevoel'	16
Regiokader: Lolke Folkertsma (ELG Zwolle)	16
Andreas Wöhle: Protestantse Kerk is een theologische inspirerende uitdaging ..	17
Suriname: We moeten onze weg nog vinden	18
Fred Kalis: Ideaal: een pluriforme kerk	18
Oud-katholieke aartsbisschop: Protestantse Kerk, let op katholiciteit	19
Regiokader: Toos Reichman (ELG Leeuwarden)	19

Meditatie

Terugkijken

Israëlieten, luister naar wat ik u zeg: Jezus uit Nazaret is door God tot u gezonden, hetgeen gebleken is uit de grote daden en de wonderen en tekenen die God, zoals u bekend is, door zijn toedoen onder u heeft verricht. Deze Jezus, die overeenkomstig Gods bedoeling en voorkennis is uitgeleverd, hebt u door heidenen laten kruisigen en doden. Jezus is door God tot leven gewekt, daarvan getuigen wij allen. Hij is door God verheven, zit aan zijn rechterhand, en heeft van de Vader de heilige Geest, die ons beloofd is, ontvangen. Die Geest heeft hij op ons doen neerdalen, en dat is wat u ziet en hoort.

Laat het hele volk van Israël er daarom zeker van zijn dat Jezus, die u gekruisigd hebt, door God tot Heer en Messias is aangesteld.'

Toen ze dit hoorden, waren ze diep getroffen en vroegen aan Petrus en de andere apostelen: 'Wat moeten we doen, broeders?' Petrus antwoordde: 'Keer u af van uw huidige leven en laat u dopen onder aanroeping van Jezus Christus om vergeving te krijgen voor uw zonden. Dan zal de heilige Geest u geschonken worden, want voor u geldt deze belofte, evenals voor uw kinderen en voor allen die ver weg zijn en die de Heer, onze God, tot zich zal roepen. (uit Handelingen 2)

Wat is er toen gebeurd? Hoe ging het toen ook al weer? Wat waren onze gedachten, wat onze dromen? Er zitten twee bewegingen in mijn gedachten. Aan de ene kant een beweging naar het einde.

Er is iets voorbij. Er sterft iets. Er is iets dat nooit meer terug zal komen. Een beweging naar de dood. Een besluit dat genomen wordt - wellicht meer omdat je niet anders kunt dan omdat je er echt voor gaat. Een moment dat je ook laat verstarren. Of positief: dat je laat stilstaan. Tot rust komen en stil worden.

En daarin tegelijk een moment, dat ruimte geeft. Een moment waarop nieuwe dingen kunnen ontstaan. Waar je beseft, dat dit niet het einde is, hoe leeg en dood het ook voelt.

Deze tegenbeweging lijkt buiten mij om in gang gezet te zijn. Een nieuwe draai naar het leven. Tijd en ruimte worden weer gevuld met leven. De Geest van God neemt zijn ruimte in, schept ruimte, geeft door, verbindt en draagt.

Wat moeten wij doen? Een bijna onmogelijke vraag. En toch de vraag, die wij vanaf het paradijs kennen. Het antwoord is dan: **metanoesate!** Vaak vertaald met 'doe boete'. Ik voel de leegte. Alles wat niet mag. Een opgeweegde rust, die mij geen ruimte geeft. Maar juist dat is niet bedoeld. Het gaat hierbij om bevrijding. Om een contact met God, dat mij weer verder helpt. Een contact dat pijn en verdriet, spanning en belasting doorstaat. Het is een verandering van de status quo. Een beweging naar voren. Een beweging richting toekomst en verandering.

Wat moeten wij doen? Laat je meenemen in de geloofs-beweging, de beweging naar het leven. Keer om, denk nieuw, kom tot bezinning. Kom uit de verstarring. Dat kan niet alleen. Daar zijn anderen voor nodig. Daar is 'de ander' voor nodig, God.

En daarvoor wordt dan de doop genoemd. De doop als het unieke sacrament waarin de genade van God vorm krijgt. De zonden zijn eens voor altijd vergeven. In de doop

wordt de mens in staat gesteld om in zijn of haar leven een nieuw begin te maken. Iedereen is in staat tot verandering. Iedere dag opnieuw - vanuit deze eenmalige doop.

De vissers van het meer van Gennesaret worden tot mensenvissers. Hier wordt werkelijk waar, wat eerder al uitgesproken werd. Door de tegenwoordigheid van de Geest. De dood, het afscheid, het einde - ze hebben niet het laatste woord. De catastrofe van Goede Vrijdag wordt ingehaald door de opstanding van de vroege Paasmorgen. De grote ommekeer van dood naar leven.

En wat in Jezus gebeurt, dat is er voor jullie. Je kunt je leven veranderen. Een nieuw begin is mogelijk. Misschien zijn er dingen die je bezighouden. Dingen waar je liever niet aan wilt terugdenken. Maar ongedaan maken - dat kan niet. Soms zoek je excuses: zo zit ik nou eenmaal in elkaar, ik kon ook niet anders. Maar het gaat om beweging. Om verandering. Om een nieuw begin.

Durven wij het aan? Ieder moment weer - ook vijf jaar later?

Detlef Bohlken

Gaande lutherse presidente wenst de Protestantse Kerk een inhoudelijke strijdcultuur

Als bestuurlijk onbeschreven blad kwam Ilona Fritz acht jaar geleden in de synode van de toen nog Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. Ze werd tot haar aanvankelijke schrik meteen voor de leeuwen geworpen als vice-president met in haar portefeuille het al lang lopende Samen op Weg-proces, dat uiteindelijk leidde tot de vereniging van drie kerken in de Protestantse Kerk in Nederland. Half mei neemt ze in de Utrechtse lutherse kerk afscheid van haar functie als president van de evangelisch-lutherse synode van de Protestantse Kerk: 'Die acht jaren lijken een eeuwigheid. In die eeuwigheid heb ik in korte tijd de kans gekregen om me enorm te vormen. Wat een grote rijkdom.'

Ilona Fritz. (foto: Freek Visser)

Het had goed anders kunnen zijn, na een zwaar eerste jaar zonder inwerkperiode, maar gelukkig met veel inhoudelijke steun van een zeer ervaren lutheraan die hoofd was van het synodese Secretariaat. Zonder vervanging in haar gemeente Amsterdam Zuidoost concludeerde Fritz: 'Ik trek dit niet. Ik blijf allen wat schuldig op deze manier'. Tegelijkertijd trad haar voorganger Sietse van Kammen af. Een week niet slapen volgde, zou ze hem opvolgen of niet? Het antwoord: 'Onder één voorwaarde: gedeeltelijke vervanging voor mijn werk als gemeentepredikant'. Die kwam en Ilona Fritz werd het gezicht van de lutheraanen in Nederland.

Polarisatie, vrouw, artikel 5.4

In het Samen op Weg-proces trof ze een situatie van heftige kerkpolitiek en zware polarisatie; onmogelijke ingrediënten om tot een gezonde fusie te komen. 'De partners, hervormd en gereformeerd, hadden binnenkerkelijke problemen. Lutheranen werden vaak het mikpunt van die kerkpolitieke spelletjes.' Pas na de fusie kenterde die houding wat, bijvoorbeeld bij de Gereformeerde Bond. Het aantal vergaderuren betitelt ze als 'zwaar'.

Fritz, bij tijd en wijle bijna actievoerend hamerend op de positie van de vrouw in het kerkelijk reilen en zeilen, was zich in het begin zeer bewust van het feit dat ze als vrouwelijke bestuurder in een mannenbolwerk kwam. 'Ik heb gelijkwaardigheid moeten verwerven in die eerste tijd.' Edoch gekregen. Als ultieme getuigenis daarvan herinnert Fritz zich de

Ilona Fritz, pas benoemd in het triomoderamen van de Samen op Weg-kerken in 2001. Van links naar rechts: Jan-Gerd Heetderks, Aja Yntema, Gerrit de Boer, Arie van der Plas, Jaap van Heijst, Jan-Willem Doff, Elly de Haan-Verduin, Ilona Fritz, Hans van der Meer, Frits Pasveer, Margreet Willemze, Klaas van der Kamp en Bas Plaisier. (foto: Protestantse Kerk)

synodevergadering van de drie SoW-partners over het beroemde artikel 5.4 in de kerkorde, de inzegening van gelijkgeslachtelijke verbintenissen, waarin zij de voorzittershamer hanteerde. ‘Het was een boeiende energievragende zitting. Naast dat ik die vanzelfsprekend voorzater, was het hét moment voor mij waarop ik het meeste leerde over de drie verschillende kerken. Dit onderwerp bracht haarfijn de cultuurverschillen boven tafel. Nog steeds heb ik het gevoel dat uit die vergadering het maximale is gehaald.’ Inzegening van gelijkgeslachtelijke verbintenissen was en is voor Nederlandse lutheranen een essentieel punt, het had zelfs een breekpunt kunnen zijn (zie eerdere serie publicaties over het proces bij monde van de eerste secretaris Hans van der Meer). Na een aanvankelijke patstelling is tot een formulering gekomen waarbij de kerkenraden de vrijheid hebben wel of niet in te zegenen. ‘Uit het steeds maar weer ter discussie staan van dit artikel blijkt wel dat het werkelijk het uiterste was.’

Erfgename synodebesluit

‘Ik stond altijd zeer kritisch tegenover Samen op Weg. Dat werd versterkt door alles wat we in een triosamenstelling deden. Toen ik president werd, heb ik me in de lijn geplaatst van de synode die gekozen had om mee te gaan in dat proces. Mijn persoonlijke standpunt heb ik minder

belangrijk gemaakt.’ Dat hielp om, ondanks heftigheid van emotie en kritiek binnen de lutherse synode, steeds op zoek te gaan naar inhoudelijke argumenten.

Het was voor Fritz een halszaak dat alle lutherse gemeenten mee zouden gaan in de vereniging met hervormd en gereformeerd. ‘Dat was spannend. Ik heb geprobeerd om ruimte te geven om de zorgen met elkaar te delen.’ De finale naar de vereniging begon met een synodevergadering in Utrecht, in september 2003. Vooraf konden de leden van het dagelijks bestuur, de synodale commissie, hun harten luchten. Fritz: ‘Ik telde toen een meerderheid tegen de vereniging’. Op een daaropvolgende GKV (generale kerkelijke vergadering) hing een zinderende opgewondenheid in een zeer gevulde lutherse kerk in Arnhem. Centrale vraag was: samen of niet? Fritz worstelde met de opening: ‘Wat ik ook zou zeggen, het was vóór of tegen de synode’. Geconstateerde financiële grote onvolkomenheden die voor de lutherse gemeenten aan de vereniging kleefden, waren tot dat moment nog niet opgelost. De toekomst was onzeker.

Het eind van de dag emotioneerde Ilona Fritz: ‘Samen vierden we het Avondmaal. Samen gaven we uiting aan: zo willen we kerk zijn. Met elkaar, ondanks verschillen in mening, in brood en wijn. Wij kunnen het allemaal niet oplossen, in Jezus

Christus mogen we nu al delen in de bruggen van verzoening.’

12 december 2003: ja

Als enige van de drie betrokken synoden die hun toestemming dan wel afwijzing moesten geven over de vereniging, stemde de lutherse hoofdelijk. Een zware weg, maar wel zo transparant in dit historisch besluit. ‘Ik had goed geslapen in de nacht voorafgaand’, blikt Fritz terug. ‘Wat een dag, zo’n bijzonder moment. Ik ben tot op heden blij dat we naar elkaar hebben uitgesproken wat we ervan vonden. De bespreking was waardig, we hebben bewust gekozen, daar ben ik trots op. We lieten weer zien hoe we kerk waren. Dat moment in de evangelisch-lutherse kerk in Utrecht houd en hield ik me steeds voor als ik erg twijfel.’

De lutherse synode stemde, met zes stemmen tegen en dertig voor, in met de voorgenomen vereniging.

Zwaar, daarna

Rust, het besluit is genomen; zo dachten velen, inclusief Ilona Fritz. Niets was minder waar: ‘Ik had niet verwacht dat het nog zo zwaar zou worden als het werd.’ De splitsing van de hervormde kerk werd een feit en de lutheranen kregen op de valreep nog een aanbod om een aparte classis te vormen, bedisseld in het zogeheten ‘convenant van Alblisserdam’. Over dat laatste mocht niet worden gesproken. Nog geen vier dagen voor de daadwerkelijke vereniging op 1 mei 2004 lag een groot conflict voor. Drie dagen later dacht Fritz: ‘Wat staat ons te wachten’, en verwoordde ze dat naar eigen zeggen waardig. ‘Ik sprak niet in algemeenheden.’ Ze riep de lutheranen op uit een zelfgekozen isolement te treden, uit de minderheidspositie, en de krachten in te zetten om de traditie in te brengen in de Protestantse Kerk in Nederland, ‘het gezamenlijke project’.

Voor haar viel veel weer op z’n plaats tijdens de eerste generale synode na de fusie en de eerste Kerkdag van de Protestantse Kerk. In aanwezigheid van internationale gasten van de Lutherse Wereldfederatie (LWF) en de World Alliance Reformed Churches (WARC) begonnen de lutheranen, hervormden en gereformeerden aan een nieuw tijdperk. ‘Vreugde en ver-

driet konden we delen. We droomden van kerk zijn, van missionair zijn. Het was goed.'

Samen Protestantse Kerk?

De samenwerking tussen lutheranen en de andere fusiepartners valt het beste te benaderen op verschillende niveaus. Om met de gemeenten te beginnen: na én de opluchting van de fusie én een rouwproces over het verlies van het oude ziet Fritz dat lutherse gemeenten een kans zien. 'Ik merk langzamerhand goodwill op lokaal niveau veranderen naar meer openheid onder de partners. Ook in de classes. Dat is goed, want we staan nog wel middenin het spanningsveld van zowel gereformeerd als luthers van hoe om te gaan met de andere traditie in de Protestantse Kerk.' De scheidende presidente ziet meer elan voor de toekomst bij lutheranen. Als gemeente zelfstandig doorgaan zonder je iets aan te trekken van verandering is volgens haar geen optie; dat lukte ook al niet voor de fusie. 'Dus is de oplossing: samen met anderen. Dat kunnen gemeenten uit de gereformeerde traditie zijn, maar ook andere lutherse gemeenten. Je kunt veel kanten op. Wat ik lutheranen wel zie doen is het benadrukken van het 'anders zijn'. We blijven trekken houden van een migrantenkerk. Dat betekent dat lutheranen goed na moeten denken over 'anders zijn', identiteit, én samen 'kerk' opbouwen.'

Over de landelijke uitwerking van de fusie is Fritz aanzienlijk minder te spreken. 'Uitspreken dat we allemaal protestant zijn is één, maar allemaal de weg tot protestant-zijn gaan is een tweede. Ik vind het een groot verzuim dat er landelijk geen beleid is gemaakt om écht deze weg te gaan. Landelijk is te licht gedacht over de vraag hoe we met elkaar omgaan. Zonder helder beleid gaan vervolgens krachtenvelden, zoals dat van meer en minderheid van het getal, spelen.' Zuchtend volgt: 'Misschien heeft het te maken met de eerste fase naar de fusie. Zeg maar het gezamenlijk inrichten van een nieuw huis. Niets gaat vanzelf. Als evangelisch-lutherse synode moeten we vechten voor alles. Neem de oecumene: de lutherse synode onderhoudt de contacten met de LWF (Lutherse Wereldfederatie) namens de Protestantse Kerk. Van het begin af aan heeft deze oecumene geen inbedding in de oecumene van de dienstenorganisatie.' Of communicatie van de Protestantse Kerk in Nederland: 'Dat is gebaseerd op één mond en één gezicht, de lutherse confessie is niet te zien.' Het schortte landelijk aan inhoudelijke invulling van de nieuwe kerk, naar Fritz' smaak. Het verlies van wat nu de Hersteld Hervormde Kerk heet en de bijbehorende langdurige onderhandelingen zouden debet kunnen zijn aan dit manco. Door weinig in gesprek te zijn maakt onbekend

onbemind. Wellicht is het gebrek aan inhoudelijk beleid de oorzaak van het onbewust teruggrijpen naar bekende bestuursvormen, waarbij de meerderheid als vanzelfsprekend de bepalende factor is.

Lutherse synode, toekomst Protestantse Kerk

Oecumene, gemeente-zijn, missionair-zijn en communicatie zijn de voornaamste thema's op Fritz' lijstje voor de toekomst. De evangelisch-lutherse synode kan daar belangrijk aan bijdragen. De nieuwe, voor het eerst verkleinde synode, treedt half mei aan. 'Die synode zal anders moeten werken dan we gewend waren. We hebben met de fusie wellicht niet de makkelijkste weg gekozen, maar wel vóór de toekomst, tegen een sterfhuisconstructie. De idealen die we hadden, de visioenen, zijn zeker niet achterhaald: het bundelen van krachten in verscheidenheid en identiteit. En daarmee elkaar versterken. Wij lutheranen kunnen voortstappen in de lijn van onze voorouders, veel wat nieuw is blijkt toch oud te zijn. Toekomst is niet zonder geschiedenis, zonder traditie. En traditie is niet statisch, ze is ontwikkelbaar.' Fritz is blij met de ruimte die ze de laatste tijd ziet ontstaan in de samenwerking binnen de Protestantse Kerk in Nederland. 'Het is alsof er eindelijk na de fusie puzzelstukjes op hun plaats vallen.'

Teleurgesteld?

'Tja, ik had meer dingen cadeau verwacht. Het was een strijd voor deze kleine lutherse partner om een plek te vinden. Ik voelde me zelfs af en toe belazerd. Dat kan niet de bedoeling geweest zijn. Misschien was ik naïef, maar met 'Leuenberg' had ik niet verwacht dat we zo moesten vechten. Internationaal werd het als bijzonder ervaren wat we hier in Nederland deden in de Protestantse Kerk. Dat heb ik thuis nooit zo gevoeld.' (De Konkordie van Leuenberg werd in 1973 ondertekend door de grootste Europese gereformeerde en lutherse kerken. In het oecumenische document zijn kerken het eens over belangrijke doctrines zoals christologie, predestinatie, avondmaal en rechtvaardiging.)

Viering in de Domkerk op 12 december 2004, nadat de drie synode hadden ingestemd met het verenigingsbesluit. Van links naar rechts: synodepreses Arie van der Plas, koningin Beatrix en Ilona Fritz. (foto: ANP)

Gesteund?

'Ik ben graag in de lutherse synode. Ik heb me nooit in mijn rug aangevallen gevoeld. Waardevol om mee te maken hoe je als persoon een groep vertegenwoordigt en door die groep wordt gedragen. We staan er altijd als 'we', dat heeft mij enorm geholpen om in het proces van de fusie te staan.

Internationaal heb ik door al die steun van binnenuit ook zelfbewust kunnen optreden. Bijeenkomsten van de Lutherse Wereldfederatie waren voor mij de bonbons in het werk. Ik had het ook nodig om in het buitenland te horen dat we het hier goed deden.'

Wens voor de Protestantse Kerk?

'Ik wens de kerk toe lutherse gemeenten te mogen blijven houden. De kerk heeft de eerste traditie uit de Reformatie nodig om in beweging te blijven. Ik wens de kerk wat meer een strijdcultuur toe van scherp inhoudelijk zoeken en vragen, acceptatie van het soms niet met elkaar eens zijn. Dat is niet direct kerkscheidend! Dat is de kracht van één in Christus.

'Leuenberg' is voor mij richting-wijzend, onderscheiden, respect en dialoog, op zoek naar een verdiepend gezamenlijk verstaan van het evangelie. Ik wens de Protestantse Kerk een meer diaconaal en missionair karakter toe. Ook in de kleinheid van gemeenten. Niet vanuit de gedachte van evangelisatie, maar vanuit de gedachte van geleefd evangelie. Theologisch en ethisch mogen we verschillen van mening, maar we hebben gemeenschappelijkheden in het evangelie, in een gebroken wereld werken wij samen.'

En nu?

'Eerst een maand studieverlof. Ik heb een markering van het ene in het andere nodig. In juli ben ik weer gemeentepredikant in de multiculturele wereld van Amsterdam Zuidoost. Ik verheug me erop. Het is de gemeente waar ik stond toen ik president werd, ik ga het anders doen dan eerst. Ik ben gevormd in de jaren en mijn hoofd zal wel wat boven het plaatselijke uitsteken: wat is er verder nog te beleven? Ik ga het duidelijk even veel rustiger

aan doen. Ik kijk wat verder op mijn weg komt. Wellicht dat ik wil promoveren. Ik ga daar in de twee studieverloven die ik nog tegoed heb, over nadenken.'

Terugkijkend: iets anders willen doen?

'Alblasserdam was een lastige. Ik ben blij met de verzoening die we nu ervaren in bezoeken over en weer. Ik had graag gewild dat de polarisering voor de fusie niet zo heftig veroordelend was geweest. Oh, nog één: alles wat je niet hebt geregeld voor de fusie krijg je daarna niet meer voor elkaar. Tot op de dag van vandaag duurt de onzekere financiële positie van lutherse gemeenten voort. Ik zeg altijd bij ordinaties dat niemand van ons schuldloos is gebleven op de weg die we gaan. Soms kan ik van die gedachte wakker worden. Maar ik leef zelf verder uit de genade. Ik heb mijn vrolijkheid in de afgelopen jaren behouden, sterker nog, die is toegenomen.'

Praxedis Bouwman

Hoe luthers is de Protestantse Theologische Universiteit?

Gerrit Immink, rector Protestantse Theologische Universiteit (PThU):

☞ Dit jaar wordt 500 jaar Calvijn gevierd. Om die reden hoor ik de naam van Calvijn de laatste maanden rondzingen. Maar in de eerste twee levensjaren van de PThU hoorde ik daar niemand over. De naam van Luther klonk des te meer. Daar zorgde de lutherse synode wel voor.'

De roep om aandacht voor lutherse theologie is in Nederland overigens niet aan dovemansoren gericht. Nederlandse protestanten hebben wel wat met Luther, vooral de wat meer orthodoxe protestanten. Of dat dezelfde Luther is die de Nederlandse lutheranen koesteren, is nog maar de vraag. Hoe staat het er nu voor? Er is een nieuwe hoogleraar Lutherana: prof. dr. Markus Matthias. Standplaats Utrecht. Hij is de zichtbare gestalte

van de aandacht die wij geven aan de lutherse traditie. Natuurlijk is hij niet de enige die Luther aan de orde stelt. Bij de colleges liturgiek, dogmatiek en kerkgeschiedenis raken studenten ook vertrouwd met het lutherse erfgoed. Toch is het goed dat er een specifieke leeropdracht is gekomen om dit te garanderen. Het aantal lutheranen in Nederland is klein, maar het gaat wel om een grote traditie. Die combinatie van een zelfbewuste kleine groep en een wereldwijde traditie heeft tot gevolg dat Luther nu heel veel aandacht krijgt. De komende jaren komt het er op aan dat we die inzet waarmaken en volhouden. We streven naar een bredere inzet van Matthias (op alle vestigingsplaatsen), en naar een grondige kennis van Luther en de lutherse theologie. De kunst zal zijn om de typisch Nederlandse variant van het lutheranisme goed voor het voetlicht te krijgen.

Gerrit Immink bij de opening van de PThU in januari 2007. (foto: PThU/Freddy Schinkel)

Dat is kerkelijk van belang, niet in de laatste plaats voor het onderlinge begrip in het predikantencorps. Het zou mooi zijn als studenten (ook als ze uit een gereformeerde achtergrond komen) via stages en vicariaat iets zouden proeven van de lutherse stijl en manier van doen. Dat is toch net weer iets anders dan een geschrift van Luther lezen. ☞

Vereniging is sacramenteel

'De vereniging van drie kerken in de Protestantse Kerk in Nederland vijf jaar geleden is sacramenteel', stelt Ishmael Noko, secretaris-generaal van de Lutherse Wereldfederatie. 'Deze vereniging verwijst naar iets dat ver voorbij de gebeurtenis van vijf jaar geleden ligt'

Het vallen en opstaan in vijf jaar samenwerking tussen lutheranen en gereformeerden is een feit, maar dat zijn uiterlijkheden. Niemand kan ontkennen dat een dergelijke fusie eenvoudig is. 'Maar wat jullie in Nederland doen is de vervulling van een zichtbare eenheid in het lichaam van Christus. Het feit dat Jezus daarvoor bad, geeft al weer dat die vervulling niet eenvoudig te bewerkstelligen is.' Noko noemt het een opdracht die aangegaan moet worden met onder meer gebed en hard werken.

De Nederlandse kerkvereniging is voor

de secretaris-generaal een goed voorbeeld van de toekomst van de wereld. In die wereld is geweld een centraal thema. 'De eenheid van de kerk is een zeer belangrijke getuigenis juist tégen geweld. Complimenten!' Ter bemoediging voor het ingeslagen pad denkt Noko aan de uittocht van het volk Israel uit Egypte. 'Ze gingen. Het was niet gemakkelijk: gebrek aan water, voedsel, bijtende slangen onderweg, noem maar op. Maar ze gingen. Dat doorzettingsvermogen wens ik de Protestantse Kerk in Nederland toe.'

Praxedis Bouwman

Ishmael Noko, secretaris-generaal LWF.

(foto: Hans van der Meer)

Jacqueline Lauritsen

Jacqueline Lauritsen, gemeentelid Evangelisch-Lutherse Gemeente Tiel, vertelt: 'Toen Detlef (redactielid Elkkwartaal) mij belde met de vraag wat de PKN voor mij betekende, stond ik even met mijn mond vol tanden...PKN? PKN? Het bovenstaande zegt al genoeg. PKN komt niet echt voor in mijn woordenboek.

Ik ga naar de kerk. Niet overdadig veel, maar vooral met de kinderdiensten ben ik er graag bij. Dat komt omdat de gemeente, waar ik naar toega, goed voelt. Als kind kwam ik al in de Caeciliakapel in Tiel en dat voelt nog steeds als een veilig thuis.

Voor mij is het geloof een belangrijk onderdeel in mijn leven en ik belijd het op mijn eigen manier. Ik ben luthers opgevoed en de tradities van dit geloof zijn me vertrouwd. Vooral bij het plechtige Avondmaal voel ik de saamhorigheid van onze gemeen-

te...En ik denk dat ik daarom ook een trots gevoel krijg, dat ik lid ben van deze gemeente!

Naar aanleiding van Detlefs vraag begin ik hier toch over na te denken. Komt het specifiek doordat ik luthers ben, dat ik me trots voel of zijn het de mensen om me heen, waardoor ik me prettig voel?

Hoe meer ik daarover nadenk, hoe meer ik me bewust word van het feit, dat juist de mensen van de gemeente me dat vertrouwde gevoel geven. Ik ben van mening dat, indien ik een lutherse opvoeding had gehad en naar een hervormde kerk was gegaan, ik dat vertrouwde gevoel ook had kunnen hebben...

De vraag is: kun je en wil je je hierin thuis voelen?

PKN, Protestantse Kerk in Nederland, staat voor mij voor meer saamhorigheid, meer openheid tussen de verschillende gemeenten. Onze kinderen zullen ook hun eigen

weg weer zoeken in kerkenland. En wat is er mooier dan een weg die al gelegd is om elke zijweg in te slaan en te voelen welke bestemming voor jou het dichtst bij jezelf ligt... Samen blijkt toch vaak beter dan alleen?'

'Luthers gezien' draagt bij aan ontmoeting lutheranen en gereformeerden

Met het doel een helder inzicht verschaffen in de belangrijkste lutherse thema's verscheen onlangs het boek *'Luthers gezien. Een oude traditie in een nieuwe kerk'*. Het is een verzameling artikelen, door lutherse theologen geschreven om een stevige inhoudelijke bijdrage te leveren aan het geloofsgesprek tussen de gereformeerde en lutherse traditie binnen de Protestantse Kerk in Nederland.

Tijdens een feestelijke presentatie in de evangelisch-lutherse kerk van Haarlem op 20 maart stelde Eddy Hallewas, de voorzitter van de lutherse theologische commissie en mede-eindredacteur van het boek: 'Het luthers erfgoed krijgt niet altijd de aandacht die het verdient'. Om er kernachtig aan toe te voegen: 'Luthers theologie is samengevat: de Allerhoogste openbaart zijn heerlijkheid in het kleine, in het onooglijke.' Het boek werd geschreven in opdracht van de evangelisch-lutherse synode van de Protestantse Kerk in Nederland. Een van de taken van die synode is het zorgdragen voor en het bewaren en levendig houden van de lutherse traditie en bovendien die traditie dienstbaar maken aan de hele kerk. De Protestantse Kerk in Nederland vindt haar basis in twee confessies, de gereformeerde en de lutherse, zoals verwoord in het eerste artikel van de kerkorde. Na de vereniging bijna vijf

Eddy Hallewas (rechts) overhandigt een exemplaar van 'Luthers gezien' aan ds. Wonno Bleij (links). Dr. Arjan Plaisier kijkt op de achtergrond toe. (foto: Ingeborg Kriegsman)

jaar geleden kwam de vraag naar het hoe van de lutherse traditie zowel van binnen de lutherse kring als van buiten, van de fusiepartners.

Lutherse thema's

In 'Luthers gezien' komen aspecten van Luthers theologie aan bod, zoals de rechtvaardiging, wet en evangelie, vrijheid, schrift en belijdenis, doop, de kerk, de biecht, maar ook oecumene, Israël en de kerk, liturgie en muziek. Arjan Plaisier, scriba van de generale synode van de Protestantse Kerk, was na lezing van de teksten 'opnieuw onder de indruk' van de theologie. Plaisier: 'Deze theologie is enerzijds eenvoudig, in de zin van de eenvoud van het evangelie. Het is een theologie die het licht van het evangelie wil dienen, het Woord Gods tot zaligheid.' Hij koppelde daaraan de hoop dat 'Luthers gezien' haar dienst mag bewijzen 'in

onze kerk en daar buiten'.

Wonno Bleij, één van de auteurs, oud-president van de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden onder wiens leiding de lutheranen in het Samen op Weg-proces stapten én degene aan wie het boek is opgedragen, memoreerde dat Luther en Calvijn elkaar nooit hebben ontmoet. Wat hem betreft is 'die ontmoeting in de Protestantse Kerk in Nederland en in de maatschappij dringend gewenst'.

Praxedis Bouwman

E. Hallewas en H. Mudde (red), *Luthers gezien. Een oude traditie in een nieuwe kerk*. Uitgeverij Kok Kampen, 2009. Met bijdragen van: Wim van Beek, Wonno Bleij, Joop Boendermaker, Christoph Burger, Ilona Fritz, Alida Groeneveld, Sonny Hof, Eddy Hallewas, Hans Mudde en Klaas Zwanepol.

Klazien Laansma, lid Evangelisch-Lutherse Gemeente Heusden

Vlak voor de landelijke eenwording werden wij lid van de kleinste lutherse gemeente in Nederland, na een rondje intensief 'kerkshoppen' in de Bommelerwaard en omgeving. Destijds was de lutherse kerk

bovendien een van de eerste kerkgenootschappen waar wij als twee vrouwen ons huwelijk kerkelijk konden laten inzegenen.

De Protestantse Kerk leefde nog niet echt in Heusden en een enkeling binnen onze kleine gemeente was zelfs mordicus tegen.

Inmiddels is het tij gekeerd. De al bestaande samenwerking met de Gereformeerde Kerk in Heusden wordt

steeds intensiever - en we streven er nu naar om binnen een jaar volledig samen te gaan (op basis van een federatie, dat wel). In groter protestants verband zijn er al federatiebesprekingen met de hervormden, die de intentieverklaring tot federeren eind vorig jaar ruimhartig ondertekenden. Gezien de fundamentele verschillen in geloofsbeleving en achtergrond voorwaar een mijlpaal!

Invulling Protestantse Kerk was na fusie 'blanco cheque'

'Van het begin af aan was ik enthousiast voorstander van lutherse participatie in het Samen op Weg-proces. Ik betreur mijn vóór stem voor de fusie absoluut niet.' Aan het woord is Dirk Strasser, vanaf 2002 tot mei 2009 luthers synodelid. Mary Janssen van Raay, ten tijde van het fusiebesluit lid van de synode en de synodale commissie was ambivalent: 'Ik had gemengde gevoelens over Samen op Weg. Vooral vanwege het verlies van de Lutherse Kerk. De realiteit van krimp heeft me ingehaald, bijvoorbeeld in het jeugdwerk waar ik me mee bezighield, ik werd positiever. Voor de stemming wist ik niet hoe ik zou stemmen, ik heb tegen gestemd.'

De laatste jaren triosynode heeft Strasser interessant gevonden. Hij kwam als relatieve buitenstaander, geestelijk verzorger, midden in de kerkpolitiek terecht. 'Door mijn werk merkte ik hoe relatief geloofskleur kan zijn, in de triosynode en bij de tweede lezing van de kerkorde ontdekte ik hoe mensen zich juist op geloofskleur in kunnen graven.' Een andere verbazingwekkende constatering was dat geloofsgesprek en het praten over hoe de Bijbel gelezen wordt niet aan de orde was. 'Het leek wel een stilzwijgende afspraak: niet over hebben, anders zijn de rapen gaar. Dat was schrikken.' Strasser vond het een koude douche. Hij voelde zich overigens niet ongelukkig, want hij is niet bang voor een beetje bestuurlijk geweld. Maar de hoeveelheid zeer in de bestuurders die langer zitting hadden, verbaasde hem. 'Allemaal gevangen in een web. Ik besloot wat op afstand te blijven.'

Janssen van Raay bedoelde haar tegenstem achteraf als een signaal. Een signaal van: nog niet alles is geregeld, vooral de financiën baarden haar zorgen. 'Bovendien speelde enige druk van buiten mee om tegen te stemmen en ik was de laatste, al tellend zou mijn tegenstem de beslissing tot vereniging niet tegenhouden.' De aarzeling van Janssen van Raay is in haar ogen bewezen. 'De voorhuwelijkse voorwaarden zijn inderdaad niet goed op papier gezet. Iedereen kon er op zijn manier mee aan de haal.'

Meer ruimte

Strasser zag dat omwille van het bin-

nenhouden van alle hervormden aan de rechterflank enorm veel concessies zijn gedaan. 'Ik vind dat we uiteindelijk met een bijna ontzielde kerkorde en nog ergere ordinanties zijn achtergebleven nadat die rechterflank alsnog vertrok. De Protestantse Kerk is zo veel minder levend en aardig dan het had kunnen zijn.' Hij is ervan overtuigd dat de fusie niet door zou zijn gegaan als van tevoren bekend was dat een deel van de hervormde kerk niet mee zou gaan.' Bij de stemming tot vereniging wist Strasser, met zijn collega's, dat ze een nagenoeg 'blanco cheque' tekenden. 'We hadden niet echt zicht op na de fusie.' De Protestantse Kerk is naar zijn idee veel werkbaarder en leefbaarder geworden na het vertrek van de hersteld hervormden: 'Een ander evenwicht. De meer evangelicale groep dook op, daar was inhoudelijk nog nooit over gesproken.' Mary Janssen van Raay is niet anti Protestantse Kerk. Sterker nog, ze heeft zelfs een PKN-gevoel. 'Je zit toch met z'n allen in een hele grote kerkfamilie. Dat heb ik ook altijd zo leuk gevonden bij de Lutherse Wereldfederatie. In een grote groep heb je veel

Dirk Strasser.

Mary Janssen van Raay
(foto: Praxedis Bouwman)

ideeën, kun je veel ontwikkelen.'

Ze noemt online informatie op de website van de Protestantse Kerk en de ondersteuning van diaconie en kerkenraad; dat konden de lutheranen allemaal niet meer zelf bestieren. Strasser noemt het: 'Lutherse gemeente-zijn is in een ruimere omgeving gezet, ofwel door contacten met anderen, ofwel door banden met andere lutherse gemeenten.' Hij hoopt wel dat de lutherse inbreng gevoeld wordt in de Protestantse Kerk. 'Door mijn werk merkte ik wat lutherse spiritualiteit kan bijdragen voor mensen. Ik sluit mij aan bij de hoogleraren Boendermaker en Hof die vroeger zeiden dat Luther te groot is voor alleen de lutherse kerk in Nederland.'

Zichtbaar luthers

Mary Janssen van Raay's wens voor de toekomst van de Protestantse Kerk in Nederland is een kerk met veel mogelijkheden: 'En natuurlijk spreek ik hier ook de wens uit voor voldoende ruimte voor de lutheranen. Opdat ze maar niet overruled worden.' Dirk Strasser: 'De cultuur, als er al sprake van is, is zwak in de Protestantse Kerk. Die moet versterkt. En eh, mensen die altijd missionair bezig zijn geweest: spring in dat gat! Lutheranen hebben dat ook niet genoeg gedaan. Je kunt je hoorbaar maken in de Protestantse Kerk.' Nog een laatste tip voor de nieuwe synode: 'Analyseer nuchter, relatieveer wat en blijf verre van Calimero-effecten.'

Praxedis Bouwman

In stilte dienend... en op wacht

Gerrit de Fijter, tot april 2009 preses van de generale synode van de Protestantse Kerk in Nederland, bespiegelt:

6 In mijn woonplaats Kampen is een kleine lutherse gemeente die samenkomt in wat de Kampenaren noemen de 'Zwaantjeskerk'. De lutherse kerk in Kampen is van verre zichtbaar omdat hoog boven op het dak een zwaan is aangebracht. Iemand wees mij er op dat dit symbool z'n oorsprong vindt in één van de brieven van Luther waar hij zegt: *'Ik vind de zwaan een mooi symbool voor de kerk. De zwaan is een koninklijke vogel die in eenzaamheid leeft. Zo zou onze kerk moeten zijn. Niet met uiterlijk vertoon, maar in stilte dienend en de wacht houdend bij woord en sacrament.'* Dat spreekt mij aan: een kerk die op wacht staat bij Gods Woord en bij de sacramenten. Eigenlijk draag ik persoonlijk die houding van huis uit mee. Komend uit de hervormde bloedgroep binnen onze kerk ben ik van jongsaf meer bij Luther dan bij Calvijn bepaald. Ik herinner mij op de slaapkamer van mijn grootvader de grote afbeeldingen - vlak naast elkaar - van Johannes Hus, Luther, John Knox en Calvijn. In mijn traditie zijn velen intensief bezig met Luther. Al lang voordat de lutheranen deel uit gingen maken van de Protestantse Kerk in Nederland.

Zusterlijk

Hier in Kampen wordt al decennia lang getrouw op de 31^e oktober de reformatieherdenking gehouden op een speciale doordeweekse dag. Opvallend is daarbij overigens dat de hervormde gemeente dat samen met de christelijk gereformeerden doet terwijl de lutheranen daar niet bij betrokken zijn. Ik heb tot nu toe niet kunnen nagaan hoe dat in elkaar steekt. Al met al: het is juist

wat professor Boendermaker eens optekende uit de mond van een predikant uit wat hij noemde 'de wat zwaardere hoek' uit onze kerk: 'Luther had best erelid van de Gereformeerde Bond kunnen worden.' Het is ook mijn ervaring in de negen jaar dat ik nu optrek met lutheranen vanuit de Samen op Weg-situatie naar de Protestantse Kerk dat er veel herkenning is. Nee, ik doe hier niet mijn best om bepaalde theologische tegenstellingen te verbloemen. Die zijn er. De bereidheid over en weer om dan vervolgens samen de Schriften te onderzoeken biedt voldoende perspectief. Ik ben tot op de dag van vandaag blij met het eerste (Romeinse) artikel uit onze kerkorde. Daar staan de belijdenisgeschriften van Calvijn en Luther broederlijk (zo u wilt zusterlijk) naast elkaar. Die houding van mensen die uit één familie - de reformatorische - komen heeft mij de achterliggende jaren bemoedigd.

Nieuwe lente

De periode van vijf jaar dat we nu als Protestantse Kerk onderweg zijn heeft wel iets gehad van koeien die de hele winter op stal hebben gestaan om vervolgens al springend met hun poten alle kanten uit te slaan. Van opwinding overigens over de nieuwe lente en het gras dat overal groen lijkt. Dan gaat er al springend ook nog wel eens wat mis. Vooral als je te dicht bij een greppel of sloot komt. Ik heb nu de indruk dat we steeds duidelijker om kunnen gaan met allerlei praktische zaken. Er is een duidelijker lijn voor wat het betekent dat de lutheranen hun traditie inbrengen in de Protestantse Kerk. Dat is best spannend, vooral voor henzelf. Het leek er eerst een beetje op dat de lutheranen de houding meenden te moeten innemen zoals modulaire organisaties dat vroeger deden in de grote Nederlandse Hervormde Kerk: een kleine groep tegenover een veel groter geheel. Gelukkig is dat wij-zij-denken voorbij. Al blijft altijd het gevaar aanwezig van een - wat ik zou willen noemen - binnenkerkelijke federatie. Dat is voor niemand goed, want daardoor kan het geloofsgesprek gaan stokken. En dat moet niet. We zijn in onze kerk aan elkaar verbonden middels de lijnen van de gereformeerde en lutherse traditie (artikel I, lid 4). Beide tradities willen we levend houden. Waarbij de toekomst ons zal leren hoe een integratie mogelijk is om te komen tot één reformatorische traditie. Of is dat te naïef? Ik denk dat waar er sprake is van een echte huwelijksband de beide partners nooit de eigenheid van de ander uit zullen willen wisselen. Laten we naar het woord van Luther *'Niet met uiterlijk vertoon, maar in stilte dienend en de wacht houdend bij woord en sacrament'* handelen. Dan hebben we nog veel goeds te verwachten in onze kerk. 9

(foto: Protestantse Kerk)

Luthers theologie: relevant of achterhaald?

Markus Matthias, hoogleraar lutherana aan de Protestantse Theologische Universiteit: 'Een van mijn eerste indrukken van het lutherse kerkleven in Nederland is de sterke verbinding met de Nederlandse lutherse traditie. De kennis over de persoon Luther en zijn werk wordt ijverig onderhouden. De gemeenten herinneren zich hun lange geschiedenis, en publiceren daarover. Er is een duidelijk bewustzijn over het bijzondere van de eigen confessie, die vooral in de christelijke vrijheid wordt gezien.'

Tradities dragen, maar zij dragen alleen dan wanneer ze verinnerlijkt worden. Anders blijven ze historisch en toevallig. Als lutherse christenen moeten wij weten waarom voor ons alleen deze vorm van het reformatorische christendom een sleutel voor ons leven is. Dit vereist een steeds opnieuw nadenken over centrale theologische vragen. Waarom is Luthers theologie voor ons aantrekkelijker dan die van de andere reformatoren en zou deze dus ook voor andere mensen aantrekkelijk kunnen zijn? Hoe kunnen wij de theologische aanpak van Luther naar onze huidige interpretatie van God en wereld overbrengen? Verder vraagt dat om steeds opnieuw overwegen of onze erediensen een adequate uitdrukking zijn van ons theologisch concept. Laten

we dat concept duidelijk zien in diensten? Nadat deze organisatiekwestie is opgelost, kunnen wij ons op de theologische

vragen concentreren. Tradities kunnen ons in onze besluiten helpen, ze kunnen ons echter niet de verantwoordelijkheid voor onze theologische besluiten afnemen.

Men zal nauwelijks ontkennen dat de kerkvereniging het gevaar van verlies van de lutherse identiteit binnen de Protestantse Kerk in Nederland met zich meebrengt. Gemeenten binnen eenzelfde stad smelten samen tot protestantse gemeenten als antwoord op demografische ontwikkelingen. Dat lijkt in principe een logische gevolgtrekking. Nochtans zal het nadenken over lutherse theologie en cultuur binnen de Protestantse Kerk duurzaam blijken te zijn als tegelijkertijd op bepaalde plaatsen over lutherse theologie en interpretatie van het leven nagedacht kan worden. Wij hebben voortdurend de confessionele identiteit van lutherse gemeenten nodig, zowel van zelfstandige lutherse gemeenten als van samengevoegde gemeenten. Daarnaast moet het academische aanbod van lutherse theologie in het onderwijs en onderzoek voortduren.

Verdwijnen

'Misschien zou de Luther-decade, op

weg naar de vijfhonderdste verjaardag van de hervorming (1517-2017), een geschikte aanleiding zijn om niet alleen Luther te vieren, maar om ook opnieuw te kijken naar de noodzaak van Luthers hervorming toen en nu. Laten we Luthers geschriften weer lezen en interpreteren! Een betere dienst kunnen wij de broeders en zusters binnen de Protestantse Kerk niet bewijzen.

Stel dat wij zouden concluderen dat Luthers theologie eigenlijk niet meer relevant is, dan zouden wij in 2017 kunnen zeggen dat Luther een belangrijke historische rol speelde, waarvoor wij God dankbaar zijn, en dat we op een andere manier en in een ander kader theologisch moeten denken. Dan mag de lutherse traditie ook in de geschiedenis verdwijnen. Dat zou een teken van christelijke vrijheid kunnen zijn. Maar volgens mij zal dat niet gebeuren. ♪

Inauguratie 20 mei

Dr. Markus Matthias werd vorig jaar benoemd tot hoogleraar Lutherana aan de Protestantse Theologische Universiteit. Hij hoopt op woensdag 20 mei 2009 zijn ambt te aanvaarden met een rede getiteld 'Sola autem experientia facit theologum (Maarten Luther). Alleen door ervaring wordt je theoloog'. De plechtigheid vindt plaats om 15.00 uur in de Janskerk, Janskerkhof 26 te Utrecht.

Jong en de Protestantse Kerk

Mieke Vink, secretaris van de ELG Utrecht en secretaris van de IPSU (Studentenpastoraat):

Ik vind het een moeilijke vraag, hoe 'PKN' ik ben. Pas geleden was er in de Domkerk, waar wij een samenwerkingsverband mee hebben, een introductie cursus voor ambtsdragers.

Dit was georganiseerd vanuit de Protestantse Kerk. Ik vond het heel fijn om te merken dat je toch bij een groter geheel hoort en dat er mensen in de buurt bezig zijn met dezelfde dingen als ik. We zijn hetzelfde aan het werk en konden hier ervaringen delen. Ik merk het dus niet altijd maar hier weer

even wel en dat vind ik prettig.

Rik Oosting, Zwolle:

'Ik ga pas sinds kort weer naar de kerk en merk niet echt iets van het PKN-gevoel. Ik voel me Luthers en binnen onze kerk wordt er geen nadruk gelegd op dat we PKN zijn.'

Lutherse kerkmuziek draagt bij aan verbondenheid

Hans Jansen is als luthers kerkmusicus werkzaam in twee kerken. Hij werkte jarenlang in de Evangelisch-Lutherse Gemeente Schiedam en sinds de fusie met de Hervormde Bethelkapel is hij verbonden aan de Protestantse Gemeente Schiedam.

Daarnaast is Hans al vijftwintig jaar cantor in de Haagse Kloosterkerk. Deze beschouwt hij eigenlijk als een lutherse kerk. 'Het was immers de plek waar in 1911 de liturgievernieuwing begon. Vulpius, Schütz, Distler en Bach hebben er altijd een belangrijke plaats ingenomen, er is ruimte voor vernieuwende muziek en ook andere kunsten krijgen veel aandacht, precies zoals Luther voor ogen had.'

Over het algemeen ziet Hans nog altijd verschillen tussen lutheranen en niet-lutheranen in de Protestantse Kerk in Nederland. 'De lutherse traditie is toch ontvankelijker voor de kunsten. Luther zelf beschouwde de muziek als gelijkwaardig aan de theologie. Dat was

bij Calvijn heel anders. Dat zegt toch wel veel.' Op de vraag hoe hij het verschil tussen de calvinistische en de lutherse liturgieopvattingen zou typeren, antwoordt hij: 'Calvinisten willen greep houden over wat er gebeurt, lutheranen erkennen dat het erom gaat gegrepen te worden.' Volgens Hans ligt de taakopvatting van de kerkmusicus in het verlengde hiervan. 'De kerkmusicus is óók een dienaar van het Woord!' Dat uit zich volgens hem in echte medeverantwoordelijkheid voor de eredienst. Die wordt onder lutheranen toch eerder gezien dan in de rest van de Protestantse Kerk. Dat de Protestantse Kerk aan kerkmusici geen ambt heeft willen geven, betreurt hij dan ook. 'Maar', zegt hij, 'ik ben destijds nog ingezegend en dat

neemt niemand me meer af.'

Over het algemeen is Hans heel positief over vijf jaar Protestantse Kerk in Nederland. Hij ziet veel mogelijkheden de lutherse kerkmuziek nu ook in bredere kring uit te dragen. Ook breder dan de Protestantse Kerk trouwens: 'Goede kerkmuziek stijgt uit boven de kerkmuren en bereikt, als het goed is, daarnaast ook de cultuur. De lutherse liturgie is wereldwijd herkenbaar en draagt bij aan de onderlinge verbondenheid.'

Erwin de Fouw

Janna ten Hoeve-Kamp

Janna ten Hoeve-Kamp is gepokt en gemazeld in de lutherse kerk. Haar vader, Teunis Kamp, was ooit synodelid en oprichter van het luthers kerkkoor in Den Haag. Janna woont al vele jaren in Bodegraven en was op allerlei terreinen actief in die gemeente. Bodegraven is sinds een jaar gefedereerd met de gereformeerde kerk en Janna is daar erg enthousiast over. Haar ervaring is dat de lutheranen overal bij betrokken worden. Er wordt altijd naar hun mening gevraagd en zij voelen zich welkom bij de gereformeerden. Het groepje lutheranen was door de jaren heen steeds kleiner geworden, nu maken ze deel uit van een groter geheel. 'Heerlijk om te zingen in een volle kerk!' Het aanwezig zijn in een dienst waar

drie kinderen tegelijk gedoopt worden bracht Janna tranen in de ogen, dat had ze lang niet meegeemaakt. Er is ook wel contact met de hervormden, maar een federatie met hen is nog niet aan de orde. Elke maand wordt afwisselend in de gereformeerde of in de hervormde kerk een dienst gehouden waarbij de lutherse liturgie wordt gevolgd. Soms met een van de gastpredikanten die ook al bij de lutheranen voorging, soms met een lutherse voorganger. Regelmatig gaat ook een oud-katholieke pastor voor. Lutheranen uit de regio, bijvoorbeeld Alphen aan den Rijn, hebben voor het grootste deel aansluiting gezocht bij de plaatselijke protestantse gemeente, maar bij de maan-

delijkse dienst in de lutherse traditie zijn ze aanwezig in Bodegraven.

Men mist enerzijds de kleinschaligheid van het elkaar kennen, maar overwegend is men positief over de huidige

gang van zaken. Het kerkgebouw van de lutheranen wordt nog gebruikt voor verschillende dingen, maar niet meer voor de wekelijkse eredienst; bij een opknappbeurt van het gebouw staken de gereformeerde partners met evenveel enthousiasme als de lutheranen de handen uit de mouwen.

Nieuwe evangelisch-lutherse synode

De onlangs gekozen evangelisch-lutherse synode treedt tijdens de synodevergadering van 15 en 16 mei in Utrecht aan. De synode is, vijf jaar na de vereniging, gehalveerd van 36 naar 18 leden. Tot verkleining is besloten om de lutherse synode slagvaardiger te laten werken. Hoe de personele invulling van het presidium eruit gaat zien, bepaalt de nieuwe synode tijdens genoemde vergadering.

De Protestantse Kerk in Nederland kent naast de generale synode de evangelisch-lutherse synode. Verankerd in de kerkorde heeft deze tot belangrijkste taken: het bewaren en aan de gehele kerk dienstbaar maken van de lutherse traditie, leidinggeven aan en ondersteunen van de evangelisch-lutherse gemeenten en het onderhouden van de relatie van de Protestantse Kerk in Nederland met de Lutherse Wereldfederatie.

Evangelisch-Lutherse Synode 2009-2013	
Predikanten	Niet-predikanten
mw. drs. P.K.A. Akerboom-Roelofs (Nijmegen)	mw. E.E. Aarsen-Schiering (Amsterdam)
drs. D. Bohlken (Tiel)	mw. B. de Boer (Lunteren)
mw. drs T.K. van Dam (Zwolle)	H.J. Brussel RA (Apeldoorn)
mw. drs S. Freytag (Groningen)	mw. dr S. Hiebsch (Amsterdam)
drs. K. van der Horst (Amersfoort)	mw. M.F. Lichtenbelt (Vaassen)
dr. A.H. Wöhle (Amsterdam)	W.J. Littel (Woerden)
	R.C. Loggen (Dalfsen)
	ing. A.K. van der Meij (Leimuiden)
	N.P. Pellenberg (Harlingen)
	mw. M.A.M. v. Schaik-van de Peppel (Haarlem)
	drs. J.B. Val (Woudrichem)
	mw. L.S. Wagenaar (Leeuwarden)
Plaatsvervangers	Plaatsvervangers
drs. E. de Fouw (Den Haag)	G. Azink (Lochem)
drs. S. van Kammen (Haarlem)	C. van Boltaringen (Haarlem)
mw. drs. A.E. Reichman-Scheffer (Leeuwarden)	G. Crisson (Alphen ad Rijn)
	E. Fledderus (Woerden)
	mw. H.J.A. Kamp (Colijnsplaat)
	A. Vermeer (Barneveld)

Praxedis Bouwman (op basis van gegevens van de synodale commissie)

Mantra

Jan-Gerd Heetderks, coördinator Corporate Communicatie en woordvoerder van de Protestantse Kerk in Nederland, werkzaam bij het landelijk dienstencentrum in Utrecht. Hij was de eerste drie jaar preses van de generale synode van de Protestantse Kerk: 'Vijf jaar Protestantse Kerk - ik ben er nog steeds heel erg blij mee. Tegelijkertijd heb ik soms de indruk dat sommige calvinisten meer calvinistisch geworden zijn en sommige lutheranen meer luthers. De nadruk op het belang van de specifieke traditie is mij soms wat al te groot. 'De Protestantse Kerk leeft vanuit twee tradities'. Dat is natuurlijk waar, maar het wordt soms een mantra die we maar blijven herhalen en waarmee kerkpolitieke beslissingen beïnvloed moeten worden. Ik vind het veel interessanter te zoeken naar een gezamenlijke protestantse identiteit. Dat je daarbij je bagage uit de twee tradities nodig hebt, is helder. Maar de denkrichting is een andere. Je gaat niet uit van wat

je vanuit je eigen traditie kunt inbrengen in het geheel maar je zoekt naar het gezamenlijke of gezamenlijk nieuwe en je houdt daarbij wel degelijk rekening met wat je meebrengt. Nee, dat betekent niet dat je conflicten vermijdt en alleen maar open staat voor de grootste gemene deler. Nee, het is ook niet grijze eentonigheid. Het is - in alle pluriformiteit - het zoeken naar een protestantse spiritualiteit en een protestantse manier van kerk-zijn en een protestantse theologie, die het aandurft naar voren te kijken. Ik zou zo graag willen dat we echt verder komen en dat er nieuwe impulsen gegeven worden. Dat zal ook wel de reden zijn dat ik bijvoorbeeld het belang van de confessionele wereldbonden (de Lutherse Wereldfederatie en de Wereldbond van hervormde en gereformeerde kerken) toch wat relativeer. Ik heb niet zo veel met dat gereformeerde of lutherse familiegevoel (en het koesteren van het eigene) en hoop op iets gezamenlijks. Ik hoop ook op een gezamenlijke stem. Ook naast (en zo u wilt soms

Jan-Gerd Heetderks aan het werk in de synodezaal in Lunteren (foto: Ronald Bolwijn)

tegenover) het overheersende rooms-katholieke geluid. Daarom werk ik ook van harte mee in de raad van de Geke (Gemeenschap van protestantse kerken in Europa - de kerkengemeenschap van Leuenberg, die de lutherse en gereformeerde kerken omvat). Bij mij thuis in de gang hangen schilderijen van Calvijn en Luther, die ooit op de studeerkamer van mijn vader hingen, broederlijk naast elkaar. En daaronder hangt een kopie van de verenigingsakte. Kijk dat bedoel ik maar.'

Laat je horen in een pluriforme kerk

Ries de Weerd, thuisbasis luthers Den Haag, werd in 2001 als lid van de lutherse synode afgevaardigd naar de zogeheten triosynode, de 'democratische' plek binnen het Samen op Weg-proces. Enthousiast zette hij zich in op verschillende gebieden van de samenwerking tussen de drie kerken. Nu is hij als ouderling in de gemeente Den Haag afgevaardigd naar de classicale vergadering, en vervolgens daar vandaan lid van de generale synode van de Protestantse Kerk. Naar eigen zeggen is hij in de afgelopen jaren 'meegegroeid, met vallen en opstaan, met goede momenten en teleurstellingen in ons nieuwe kerkleven.'

De Protestantse Kerk in Nederland is zeker waardevol, niet altijd gemakkelijk. Enerzijds wordt je (geloofs)blik enorm verruimd, drempels naar medeprotestanten werden lager. Er is meer wederzijds contact; dat merk je ook in de eigen gemeente. Het werk in classis en generale synode is niet alleen maar weerbarstig, maar ook uitdagend, en zeker bij de inhoudelijke thema's inspirerend, al kunnen orthodoxe onderstromen soms benauwend zijn. Maar ook daar zijn lichtpunten. De kerkorde en de infrastructuur van de Protestantse Kerk waarborgen het voortleven van de lutherse traditie in Nederland. Niettemin zijn er: veel kerkelijke bureaucratie, procedurediscussies, het overgeërfde hervormde kerkmodel, de calvinistische omgangscultuur (die ik

overigens kende vanuit mijn familie van vaders kant), het somtijds niet 'op het netvlies hebben' van de 'lutherse

aanwezigheid' in gesprekken en nota's op plaatselijk, regionaal of landelijk niveau, 'facts of life'. De lutherse 'pijler' van een (ver)nieuw(d) protestantisme in Nederland is nog niet altijd zichtbaar of wordt nog niet altijd op waarde geschat. Toekomstgericht is hier nog veel te gewinnen en een wereld te winnen. Lutheranen zelf moeten evenzeer voor die nieuwe kerk willen 'gaan'. Daarom hoop ik ook op een gedegen inbreng van lutherse zijde - plaatselijk, regionaal en landelijk - in de evaluatie van de kerkorde en daarop volgende consideraties voor aanpassing of verandering ervan.

Pluriforme kerk

Een pluriforme kerk die in een pluriforme samenleving blijft uitnodigen en aantrekken. Zo is in Den Haag van onderop een proces van cluster- en teamvorming begonnen, waarbij zowel de stuurgroep als de klankbordgroep zijn gebaseerd op de basisgedachte van de tweepijlerconfessie. De Evangelisch-Lutherse Gemeente Den Haag neemt (zelfstandig maar verbonden) deel in het cluster 'Den Haag Midden' van de Protestantse Gemeente 's-Gravenhage (PGG). In het classicaal verband van Den

Haag (I + II) participeren hervormden, gereformeerden en lutheranen gezamenlijk, volledig en gelijkwaardig. In calvinistische kring overkomen vraagt een zekere vasthoudendheid van lutheranen. Je moet het niet erg vinden opmerkingen te horen als 'daar heb je die lutheranen weer'. Dat gaat vanzelf over als je volhoudt. Nu bijna vijf jaar na de fusie en veelvuldige wisseling van synodeleden is er een generale synode waarin het 'lutherse geluid' niet alleen 'gewoon' is, maar ook wordt gewaardeerd. Er wordt niet meer 'in de kramp geschoten' als er op wordt geattendeerd dat bijvoorbeeld de notities over de doop of over kerkgebouwen lutherse inbreng ontbreken. Als bij het opstellen van een oecumenenota de lutherse synode (LWF!) wordt genegeerd (kerkorde-taak), in een projectenlijst lutherse projecten in Indonesië of Namibië ontbreken, of bij een notitie over Jongeren wél JOP maar niet de WELJA wordt geraadpleegd (ook niet via JOP), dan moet je daarop aanslaan. Je moet je als lutheraan constant actief opstellen. Of men zich dus wél of niet bewust is van 'lutherse aanwezigheid', ligt nog voor een groot deel aan onszelf. Wees actief en laat je stem horen. Zolang je daarbij kwaliteit levert, is dat geen 'Calimero-reactie'. Lutherse assertiviteit, dat is belangrijk. '

Weesp: we groeien naar elkaar toe

Wil Vree, Protestantse Gemeente Weesp en Driemond: 'Hoe luthers, hoe PKN ben ik? Ik vind het erg moeilijk om deze vraag te beantwoorden. Net als ik me eerder niet specifiek gereformeerd voelde, voel ik me nu noch luthers noch PKN. Voor mij is belangrijk dat ik bij een gemeenschap hoor waarin ik mijn

geloof kan beleven. Ik vind het waardevol dat we nu van drie gemeentes één gemeente zijn geworden, maar ik ben me ervan bewust dat dit samengaan ook sporen van verdriet heeft nagelaten. Toch heb ik het idee dat we steeds meer naar elkaar groeien en heb ik alle vertrouwen in de toekomst om

steeds meer te komen tot wat we willen zijn: een open, gastvrije en pluriforme gemeente geïnspireerd door het Woord van God.'

In rooms-katholiek Limburg heerst niet zo'n 'PKN-gevoel'

Karin Bonfrère-Dörge, Evangelisch-Lutherse Gemeente Zuid-Limburg, afgevaardigde naar de classis en vanuit de classis afgevaardigde naar de algemene classicale vergadering van de Protestantse Kerk: 'Als lutheranen zitten wij in Limburg in protestants verband in een luxe positie, we ervaren ongelooflijk veel sympathie. In het zuiden zijn natuurlijk alle protestantse gemeenten klein of geïsoleerd. We werken allemaal goed samen, we moeten wel in deze dominant rooms-katholieke omgeving. Maar of er dan van een 'PKN-gevoel' sprake is, dat niet. Het is samen en we voelen ons regelmatig overruled door 'Utrecht' (de landelijke kerk, red). Het apparaat is veel groter, trager en ingewikkelder dan we vroeger gewend waren. Ik merk dat we als lutheranen, maar ook als protestanten een langere

adem nodig hebben om het werk leuk te blijven vinden. We voelen ons gezamenlijk niet thuis in de kerkorde. Er is hier eigenlijk geen enkele gemeente die voldoet aan de kerkorde. Voornaamste kritiek hier is de zittingstijd en de definitie van ambtsdragers. Wij waren gewend dat iedereen in de gemeente dat doet waar hij of zij het beste in is en dat kan niet meer in de huidige kerkorde. Mijn haren en die van vele anderen hier, gaan recht overeind staan als ik zie hoe de Protestantse Kerk in Nederland contact zoekt met Pinkstergemeenten en evangelicalen. Dat is jammer voor de oecumenische ontwikkelingen bij ons, die vanzelfsprekend meer gericht zijn op de rooms-katholieke broeders en zusters. Alhoewel we ook best gesprekken hebben met een gemeente in Bunde. Als ik

het heb over oecumene in Limburg, dan doen we dat niet als lutheranen alleen, ook daarin werken we met de andere protestanten samen. Zeer bovenplaatselijk en zeer opbouwend met de rooms-katholieken. Maar daar is landelijk weinig oog voor.'

*Karin Bonfrère-Dörge
(foto: Praxedis Bouwman)*

Een hervormde keus voor lutherse gemeente

Lolke Folkertsma is geen lutheraan die met vrees en beven kijkt naar een mogelijk opgeslokt worden door de grote Protestantse Kerk in Nederland. Het is meer andersom. Hij komt uit een hervormde wijkgemeente in Zwolle. Toen enige jaren geleden bleek dat in die acht wijkgemeenten, die nogal ver-

schillend waren van inhoud en aanpak, gesaneerd moest worden maakte hij na enige tijd de overstap naar de lutheranen. Zijn thuisgemeente was voorheen de hervormde Scheppingskerk. Hij heeft hier vele jaren de gemeente gediend als kerkenraadslid. Het was een gemeente met een zorgvuldige liturgische aanpak. De gemeente waar hij na de sanering thuis zou horen was dat bepaald niet, er was geen cantorij, alleen een piepklein koortje waarvan de leden vrij bejaard waren. Lolke's vrouw had altijd in de cantorij gezongen maar voelde zich niet aangehouden tot dit koortje. Uiteindelijk kwamen hij en zijn vrouw terecht in de lutherse gemeente, een 'warm bad', zoals hij het noemt. Een zelfstandige gemeente die probeert zelf de broek op te houden. Niet een gemeente die deel uitmaakt van de moloch die de hervormd/gereformeerde gemeente in

Zwolle toch wel is. Luthers Zwolle is een actieve bloeiende gemeente met niet alleen instromers van hervormden huize maar ook remonstranten. Vacatures in de kerkenraad worden vrijwel steeds meteen opgevuld, er is een groot kader van vrijwilligers, een cantorij, een maaltijdgroep en de gemeente trekt nog steeds veel jonge mensen aan. Het gemiddelde kerkbezoek lag vorig jaar op 116 met wat uitschieters naar boven en naar beneden. Lolke Folkertsma voelt zich volledig thuis in deze gemeente en is blij dat hij voor deze gemeente heeft gekozen. Voor lutherse begrippen een redelijk grote gemeente, maar komend uit een veel groter geheel als hervormd en gereformeerd is dit een gemeente waarin de mensen elkaar kennen. En de veel grotere zelfstandigheid die de gemeente heeft, is een groot pluspunt voor hem.

De Protestantse Kerk is een theologische inspirerende uitdaging

Consistent vóór de Protestantse Kerk in Nederland is Andreas Wöhle altijd gebleven. Of hij nou predikant was, beleidsmedewerker van het ambtelijk apparaat, Europa secretaris van de Lutherse Wereldfederatie of zoals nu, weer predikant, in Amsterdam. 'In al die jaren ben ik niet anders gaan denken, maar ik ken wel pijnpunten.'

Ten tijde van het naderende besluit tot vereniging en de vorming van de Protestantse Kerk in Nederland volgde hij de kerkelijke bewegingen vanuit Genève op afstand. Toen was de vraag vooral: hoe begeleid je een fusie die zijns gelijke niet kent, internationaal?

Nu Wöhle terug is in Nederland is zijn thema: 'Hoe past het jasje dat we hebben gemaakt, waar knelt het nog en hoe wordt het ons jasje?'

Theologisch, inspirerend

Theologisch theoretisch gezien kun je de Protestantse Kerk alleen maar van harte toejuichen. 'Een nieuwe kerk: fantastisch! Maar praktisch duurt het zo lang. Er is te kerkordelijk gedacht, te weinig visionair. Het is een calvinistische 'ziekte' dat de orde van de kerk zo'n belang speelt.' Vanuit de Augsburgse Confessie (de eerste geloofsbelijdenis van de lutherse kerk wereldwijd) is de kerk primair een vierend element, daarna ga je ordenen. In het calvinisme is het juist andersom. Bij de LWF (Lutherse Wereldfederatie) in Genève, net zoals bij de WCC (Wereldraad van Kerken), werd het proces tot vereniging lange tijd niet op waarde geschat. Wöhle: 'Gek eigenlijk, want beiden brachten kerken bij elkaar om te verenigen, maar zagen ook altijd de verschillen. Pas toen het lidmaatschap van de LWF aan de orde kwam, kwam het binnen in Genève. Met deze formaliteit koos de LWF meteen voor een theologische benadering. Jammer genoeg is in Nederland de LWF altijd op één hoop gegooid met de WARC (Wereldassociatie van gereformeerde kerken): als een noodzakelijk kwaad. Dat is in het geval van de LWF absoluut niet zo.

De LWF is een symbolische uitvergroting van de katholiciteit, niet hiërarchisch, samenbindend. Mij werd constant gevraagd of we ons wel bewust waren van het revolutionaire proces waar we in Nederland mee bezig waren. Het deel uitmaken van zo'n vernieuwing werd als inspirerend ervaren.'

chisch, samenbindend. Mij werd constant gevraagd of we ons wel bewust waren van het revolutionaire proces waar we in Nederland mee bezig waren. Het deel uitmaken van zo'n vernieuwing werd als inspirerend ervaren.'

Protestant, oecumene en lastige tijd

'Het is niet gelukt om een protestantse identiteit te creëren', stelt Wöhle.

'Dat heeft te maken met wat we van het begin af aan al wisten: protestants is een containerbegrip, zonder inhoudelijke lading.'

En over het katholiek zijn: 'Waarom moeten we daar speciaal bij stil staan? We zijn het! We zijn vrijheidsgericht, toekomstgericht en geëngageerd. Maar je moet het als kerk wel menen en voelen. Bij velen is dat een lastige. Dat komt óf door het calvinistische congregationalisme, het lokale denken, elk plaatsje is een eigen kerk; óf vanuit de hervormde opvatting dat de kerk in Nederland gepland is. Maar katholiek zijn is confessie-overschrijdend, wereld-omvattend... als beginsel wordt dat niet gevoeld.' Het is even stil, dan is Wöhle veel milder: 'Ik vind genade op zijn plaats voor de Protestantse Kerk in Nederland. Het fusieproces is op een ingewikkeld moment ingezet. Het is een theologisch groot werk, terwijl structuren verbrokken waren en zijn. Daar komt nog eens bij dat zoeken naar antwoorden in een tegelijkertijd veranderende maatschappelijke situatie lastig is. Doe dat maar eens zonder fouten. Meerdere processen rolden over elkaar heen.'

Toekomst

De Protestantse Kerk in Nederland bestaat vijf jaar. 'Is er wat te vieren?', vraagt Wöhle zich af. 'Nee?, dan moe-

ten we ons afvragen hoe dat komt en wat we daaraan gaan doen.'

Ontmoeting is het sleutelwoord voor de Amsterdamse predikant. Ontmoeting in de vrije ruimte, mensen in en op hun eigen plek tegenkomen, de kerk contextueel maken, het verschil in beleving van elkaar omhelzen.

'Een ontmoeting is nooit vrijblijvend. Overal waar mensen elkaar ontmoeten, vindt verandering plaats. Laten we als kerk niet bang zijn om de regie kwijt te raken. Hoeveel vertrouwen we op de Heilige Geest?'

Nog even terug naar kerkstructuur: die is belangrijk, maar kan niet tot doel hebben de kerk te redden. Wöhle: 'Altijd al is de beweging gaande dat het evangelie zich in de geschiedenis een gestalte zoekt, bekende vormen veranderen, worden vervangen. Als vormen oplossen is dat prima, het is wel zaak te zorgen dat niet ook de continuïteit verdwijnt. Lutheranen kunnen in dat zoeken veel bijdragen. We weten om te gaan met liturgie, kunnen klassieke vormen vasthouden, weten waar we vandaan komen en tegelijkertijd is dat niet in tegenspraak met het spelen met vorm. Ik zie een terugkerende belangstelling voor geschiedenis. Ook naar dat centrale gebouw in de wijk. Daar kunnen we als kerk veel mee doen. Wij zijn de kerk met de toekomst.'

Praxedis Bouwman

Ideaal: een pluriforme kerk

Fred Kalis is predikant met een bijzondere opdracht. Voor de synodale commissie vervult hij, vanuit standplaats Eindhoven, werkzaamheden die tot het ambtswerk van een predikant in lutherse dienst behoren.

Ja, dat is mijn ideaal: een pluriforme kerk', zegt Fred Kalis. 'Daarom werd voor mij in de jaren tachtig het Samen op Weg-proces zo waardevol, juist omdat de lutheranen erbij kwamen, met een eigen geloofsvisie en een eigen spiritualiteit. Daar konden - dacht ik - de beide partners toch alleen maar rijker door worden. Dat ervoer ik ook zelf, toen nog hervormd, maar erg verwant aan het luthers geloofsgoed.' Is het ook zo gegaan? 'Ja en nee. De voornaamste lutherse belijdenisgeschriften zijn vast verankerd in de nieuwe kerkorde. In ordinanties en generale regelingen is de positie van lutherse gemeenten en hun synode vastgelegd. Dat is allemaal mooi. Maar nu de praktijk. Het is soms moeilijk wennen aan een kerkelijke organisatie die toch vooral hervormde trekken draagt, die zo massief en gedetailleerd is. Enkele voorbeelden: 1. hoe goedbedoeld de financiële regelingen rond predikantsplaatsen ook mogen zijn, ze maken het de vaak kleine lutherse gemeenten niet makkelijk om onbekommerd voort te bestaan; 2. de ledenadministratie is niet bepaald soepel en werkbaar voor niet-professionele

vrijwilligers; 3. er zijn initiatieven van lutherse gemeenten om een nieuwe impuls te geven aan de gemeenteopbouw, die soms enkele jaren wachten op toestemming van 'hogehand'. Anderzijds bieden de ordinanties ons wel degelijk speelruimte om plaatselijk de pluriformiteit vorm te geven en zo ruimte te scheppen voor het lutherse kerk-zijn.'

De praktijk

En plaatselijk? 'Er zijn steden waar het hervormd/gereformeerd kerkbewustzijn zo vanzelfsprekend is en men volstrekt geen benul heeft van wat luthers is, dat men dus ook geen waarde toekent aan de lutherse spiritualiteit. Maar zo is het niet overal. Ik ken ook gebieden waar men oprecht blij is met een lutherse gemeente en niets liever wil dan dat haar geloofstraditie een rol van betekenis zal spelen in de ontwikkeling van een vernieuwd kerkelijk leven.

Zo verschillend liggen de dingen dus naar mijn idee. En ik, hoe voel ik me bij dit alles?

Ik aanvaard de kerk waarvan wij nu deel uitmaken, hoewel ik niet altijd kan warmlopen voor de kerkelijke cultuur, waar we zijn ingebed. Maar ik zie ook grote mogelijkheden voor onze lutherse traditie. Alleen, ik maak me eerder bezorgd om onze eigen gemeenten. Her en der proef ik de angst dat het luthers erfgoed verloren dreigt te gaan binnen de Protestantse Kerk en dat het er dus op aankomt elkaar stevig vast te houden en niet te veel toenadering te

zoeken tot de partners binnen de Protestantse Kerk. Zo zouden we het luthers erfgoed behouden. Maar wat is dan dat luthers erfgoed? Zelden hoor ik het iemand helder onder woorden brengen en soms denk ik dat men alleen de eigen groep en de eigen plaatselijke gewoonten bedoelt. Het eerste wat mijns inziens moet gebeuren is, dat wij onszelf met deze vraag durven confronteren: wat is nu eigenlijk zo specifiek luthers en waarom is het zo waardevol? En als wij dit zo waardevol vinden, hoe krijgt dat dan in ons gemeentelven vorm, zodat ook buitenstaanders daar iets van opmerken? En het tweede dat moet gebeuren, is dat wij niet het isolement zoeken, maar juist het contact, en ons aan onze partners in de Protestantse Kerk presenteren in onze eigenwaarde: dit zijn we en dit zijn we waard. Erfgoed moet namelijk niet worden behouden, want dan verschrompelt het. Het moet juist ontwikkeld en uitgebouwd worden, net zoals de talenten uit het evangelie. Veel werk aan de winkel, de komende jaren, met openheid en vertrouwen. Geen enkel levend organisme groeit zonder innerlijke kracht.'

Marianne van der Meij-Steinstra

Suriname: we moeten onze weg nog vinden

Raymon Wimpel, jarenlang voorzitter van de Evangelisch-Lutherse Kerk in Suriname: 'Van oudsher zijn wij in Suriname nauw verbonden met de lutheranen in Nederland. We kregen steun op allerlei gebied. Choquerend was het voor ons toen de Evangelisch-Lutherse kerk in het Koninkrijk der Nederlanden koos voor de fusie met hervormd en gereformeerd. Onze vaste partner moesten we ineens in een veel groter perspectief zien. Hoe het totale plaatje eruit ziet van de Protestantse Kerk kunnen we nog steeds niet

helemaal overzien. Het is moeilijker werken, we moeten onze weg nog wat vinden. Maar nog steeds lopen onze contacten, hartelijk en warm, via de lutheranen. Vanuit oecumenisch perspectief was en is de fusie natuurlijk goed.

Voor ons zitten er ook leuke kanten aan hoor. Wij zijn bezig met een nieuwe kerkorde, in dat proces krijgen we veel steun van de Protestantse Kerk. Oh, is daar nu een evaluatie van de kerkorde aan de gang? Kijk, dan wachten wij even

op de resultaten voordat wij de onze, die nu voor negentig procent af is, afronden. Kunnen we de nieuwste inzichten meenemen!

Samenwerken met de gereformeerde traditie doen wij al lang, maar vooral economisch praktisch: het delen van kerkgebouwen bijvoorbeeld. Daar zijn wij tevreden mee en daar houden we het bij. Het geeft ons de vrijheid om dit jaar het tienjarig bestaan van de 'Joint Declaration on the doctrine of justification' (rechtvaardigingsleer) van lutheranen en rooms-katholieken te vieren. ♪

Oud-katholieke aartsbisschop: Protestantse Kerk, let op katholiciteit

'Wij hebben de lutheranen zien gaan naar de protestantse kant.' Aartsbisschop Joris Vercammen van het bisdom Utrecht in de Oud-Katholieke Kerk van Nederland zegt het met enige spijt in zijn stem. Maar met het oog op de toekomst volgt meteen: 'Tussen lutheranen en oud-katholieken is veel meer mogelijk dan wij tot nu toe hebben gerealiseerd.'

Als 'erkend' promotor van eenheid en katholiciteit, het universele karakter van het christendom, slaat Vercammen de stappen van de Protestantse Kerk in Nederland naar de evangelicale- en pinkstergemeenten kritisch gade. 'Logisch' betitelt hij die betrekkingen, in het belang van de eenheid én van de Protestantse Kerk kan niet alles tegelijk. Het is goed om beide vormen gemeenten aan te laten sluiten bij traditionele groepen, om ze te verbinden met andere christenen. Anderzijds waarschuwt de aartsbisschop: 'Het accent binnen de Protestantse Kerk ligt niet op de katholieke inspiratie, maar op het typische van congregationalisme en presbyterianisme. Ik ben overtuigd van een episcopale synodale structuur als beste vorm tot het streven naar eenheid. In de oecumene wereldwijd is daar ook consensus over.' Vercammen, ook voorzitter van de internationale oud-katholieke bisschoppenconferentie, doelt daarmee op het verschil in organisatiestructuur van kerken. De Protestantse Kerk in Nederland is in grove lijnen meer georganiseerd naar een combinatiemodel van con-

gregationalisme, de gemeente heeft een grote vorm van onafhankelijkheid, en het presbyteriaanse model, met wél een synode, maar bisschoppelijke taken die ook verdeeld zijn onder leken, de ouderlingen. Daartegenover staat episcopalisme, bisschoppelijke kerken met synoden en verantwoordelijkheden die verdeeld zijn onder priesters en diakenen. Die laatste organisatievorm is terug te vinden bij anglicaanse kerken, de Oud-Katholieke Kerk en bij de meeste lutherse kerken wereldwijd. Twee jaar geleden nam de Lutherse Wereldfederatie in het Zweedse Lund een uitgebreid document aan omtrent dit onderwerp, 'Episcopal ministry within the apostolicity of the church.'

Luthers-Oud-Katholieke samenwerking

'De eigenheid van lokale kerken is langs het ambt verbonden met het geheel. Dat geeft eenheid in verscheidenheid. Daarvoor moet het congregationalisme worden doorbroken.' Vercammen noemt vooraanstaande lutheranen 'edel en nobel' en hoopt dat de lutherse inspiratie blijvend veilig wordt gesteld. 'Ik hoop dat

protestanten zich laten beïnvloeden door die lutherse inspiratie. Laat de lutheranen die ruimte krijgen, dat kan veel betekenen voor de eenheid en katholiciteit.' In een aantal plaatsen zijn er inmiddels initiatieven tot toenadering tussen lutherse gemeentes en oud-katholieke parochies. Zeer met instemming van de aartsbisschop. 'Het strookt met onze roeping. Ik hoop wel dat als de formele vraag tot samenwerking ter tafel ligt, de Protestantse Kerk in Nederland hiervoor open staat. Dat die eventuele samenwerking dan ook op papier goed geregeld kan worden.' Vercammen haalt de internationale dimensie er nog even bij: 'Het zoeken naar coalities omwille van de katholiciteit doen we daar al langer.'

Praxedis Bouwman

Draag 'luthers' uit

Toos Reichman-Scheffer is predikante van de Evangelisch-Lutherse gemeente Leeuwarden. In die functie is ze feitelijk predikant van alle lutheranen in Friesland. Ze voelt zich prima binnen de Protestantse Kerk

in Nederland en vindt dat de lutherse inbreng in de Friese situatie zeker gewaardeerd wordt. 'Ik mag geheel en al mezelf zijn en men is altijd nieuwsgierig naar de lutherse traditie die ik vertegenwoordig.' Ze heeft goede ervaringen als het gaat om contacten met andere gemeenten binnen de Protestantse Kerk. Ze wordt regelmatig gevraagd om voor te gaan in andere gemeenten en verzorgingshuizen in de regio. Dat beschouwt ze als een vorm van promotie van de lutherse traditie.

Als ze in andere diensten voorgaat, brengt ze die traditie dan ook altijd in: 'Ik ben niet los van de lutherse liturgie te verkrijgen.' Toos gelooft er heilig in, dat je je gezicht moet laten zien. 'Zeker als het over liturgie gaat, ben ik er bij.' Zo zit ze al jaren in de Friese werkgroep liturgie van de Protestantse Kerk. Maar ze vindt dat lutheranen zich ook buiten de protestantse wereld moeten blijven inzetten. Oecumene staat hoog in haar vaandel: ze is voorzitter van de Friese Raad van Kerken.

Nieuw Woudestein

De Swaen

Duc de Brabant

Topvilla's met gehandicapten-voorzieningen op een toplocatie

De villa's

Deze hebben vier tweepersoonskamers, een ruime woonkamer, volledig ingerichte keuken, sauna, infraroodcabine, bubbelbad, zonnehemel en twee badkamers. Er zijn speciale voorzieningen voor gehandicapten, zoals een aangepaste badkamer met toilet op de begane grond en een traplift.

Voor wie?

50-jarig huwelijksfeest met de hele familie, een catechisatiegroep, kerkenraadsweekeinde, bejaardengroepen, gehandicapten met begeleiders, ook van verpleeg- en verzorgingshuizen.

Voorzieningen

Ontbijtservice, 'diner dans la bungalow', Brabants café, restaurant in antieke boerderij, high tea, barbecue: het is allemaal beschikbaar op het park.

Uitjes

Duc de Brabant te Diessen (Noord-Brabant) ligt vlak bij de Efteling, grote landgoederen, Tilburg, een trappistenklooster en Safaripark De Beekse Bergen. U kunt wandelen, fietsen, paardrijden, schaatsen of bij een vennetje gaan liggen.

Kortingen

Er worden aanzienlijke kortingen gegeven indien één van de gasten gehandicapt, ouder dan 60 jaar of lutheraan is.

Informatie en boekingen

SLAB, Lissevenlaan 16, 5582 KC Waalre
Tel. 040 22 33 44 0, fax 040 22 33 17 3
E-mail: info@slab.nl
Website: www.slab.nl

STICHTING LUTHERS
ACCOMMODATIE BEHEER
SLAB

